

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בג"ץ 8672/17

לפני: כבוד השופט י' עמית
כבוד השופט ד' מינץ
כבוד השופטת י' וילנר

העותרת: ד"ר רות לוי

נגד

המשיבות: 1. הוועדה לענייני פיצויים ותמלוגים מכוח חוק הפטנטים
2. טבע תעשיות פרמצטיות בע"מ

עתירה למתן צו על תנאי

בשם העותרת: עו"ד ריצ'רד לוטי ועו"ד דניאל לרנר
בשם המשיבה 2: עו"ד טל בנד ועו"ד נועם בליי

פסק-דין

השופט י' עמית:

עתירה נגד החלטת הוועדה לענייני פיצויים ותמלוגים לפי סעיף 134 לחוק הפטנטים, התשכ"ז-1967 (כב' השופט (בדימוס) י' אנגלרד, כב' רשם הפטנטים (בדימוס) א' קלינג ופרופ' ד' אורבך) (להלן: הוועדה), שדחתה על הסף בקשה של העותרת לפסיקת תמורה בעד אמצאת שירות, מחמת התיישנות.

הרקע לעתירה ועיקרי החלטתה של הוועדה

1. העותרת עבדה בשירות המשיבה 2 (להלן: המשיבה או טבע) משנת 1986, במשך 27 שנה. תחילה הועסקה העותרת כמאתרת פרויקטים, ובהמשך מונתה לשמש כראש צוות פיתוח התרופה "אזליקט" המיועדת לחולי פרקינסון, והייתה מעורבת בפיתוחן של אמצאות משמעותיות שנרשמו כפטנטים והניבו לטבע רווחים ניכרים. לטענת העותרת, לולא תרומתה המשמעותית להליך פיתוח התרופה, שנפרש על פני כעשרים שנה, לא היה הליך הפיתוח מניב פרי. בשנת 2013, לקראת פרישתה של העותרת לגמלאות, היא נתבקשה על ידי טבע לחתום על הסכם פרישה שכלל ויתור על זכויותיה לתמלוגים בגין אמצאותיה. לטענת העותרת, תניית הויתור הוצנעה והוסוותה והיא הבחינה בה והבינה את משמעותיותה רק לאחר שפנתה לקבל ייעוץ משפטי. לדבריה, היא סירבה לחתום על ההסכם, וטבע, בתגובה, הלינה את פיצויי הפיטורין שלה, ששולמו בסופו של דבר לאחר

שהצדדים הסכימו להשמיט את תניית הוויתור מההסכם. בהמשך לכך, ניהלו הצדדים משא ומתן בניסיון להגיע לפתרון מוסכם, אך ניסיון זה לא צלח.

2. בעקבות כך, ביום 20.4.2015, פנתה העותרת לוועדה וביקשה כי תפסוק שהיא זכאית לתמורה בעד שורה של אמצאות שירות, בהתאם לסעיף 134 לחוק הפטנטים, התשכ"ז-1967 (להלן: חוק הפטנטים או החוק). בתגובה לבקשה, לצד התייחסות לבקשה לגופה, העלתה טבע טענות מקדמיות. בין היתר, נטען כי הוועדה נעדרת סמכות לדון בבקשה, בשל קיומו של הסכם מכללא בין טבע לעותרת, שבמסגרתו כבר שולם לעותרת "תגמול מיוחד" בגין תרומתה לאמצאה. עוד נטען כי בקשתה של העותרת התיישנה, הואיל וחלפו מעל שבע שנים מאז גובשו האמצאות בגינן מבוקשת התמורה.

העותרת הגישה תשובה לתגובת טבע, בה טענה, בין היתר, כי לא התגבש בינה לבין טבע כל הסכם; כי התגמול המיוחד שקיבלה לא מהווה תמורה בגין אמצאותיה; כי עילת התביעה התגבשה עם הצעת הסכם הפרישה ב-2013; ולמצער, כי מירון ההתיישנות התאפס בשל הודאה מצדה של טבע בקיום זכותה של העותרת, אם בשנת 2012 – במועד תשלום התגמול המיוחד, ואם בשנת 2013 – במועד שבו הוצגה לה טיוטת הסכם הפרישה, שבו נכללה בשעתו תניית ויתור על זכויותיה לתמלוגים.

3. ביום 25.5.2017 החליטה הוועדה לדחות את בקשתה של העותרת על הסף מחמת התיישנות. הוועדה דחתה את טענת העותרת כי מירון ההתיישנות החל בעת שהתעוררה אי-הסכמה בין העותרת לטבע, קרי בסמוך למועד פרישתה. חלף זאת, הוועדה העלתה שלוש נקודות זמן אפשריות לפתיחת מירון ההתיישנות: האחת – מועד אמצאת השירות; השניה – מועד הגשת הבקשה לרישום פטנט בגין האמצאה או מועד אישורו; והשלישית – מועד ניצול האמצאה בפועל. הוועדה קבעה כי אין לה צורך להכריע בין שלוש האפשרויות, באשר בקשתה של העותרת התיישנה לפי כל אחת מן החלופות. לגבי החלופה השלישית, הוועדה דחתה את טענת העותרת כי מירון ההתיישנות נפתח מחדש כל אימת שהמעביד מנצל את האמצאה.

טענת העותרת כי טבע הודתה בזכותה, באופן המאפס את מירון תקופת ההתיישנות לפי סעיף 9 לחוק ההתיישנות, התשי"ח-1958 (להלן: חוק ההתיישנות), נדחתה גם כן. הוועדה קבעה כי לשיטתה של טבע, קיים הסכם בינה לבין העותרת, באופן השולל את סמכותה של הוועדה לדון בבקשת העותרת. ממילא, התגמול המיוחד ששילמה טבע לעותרת, על בסיס ההנחה כי הדבר נעשה על פי הסכם בין הצדדים, אינה מהווה הודאה בזכותה של העותרת לפנות לוועדה.

4. על החלטת הוועדה הגישה העותרת את העתירה שלפנינו. אקדים ואומר כי העותרת, שכתב עתירתה אוcho 33 עמודים, והמשיבה, שתגובתה משתרעת על למעלה מ- 50 עמודים, האריכו בטיעוניהן והרחיבו את היריעה הרחבה יתירה, זו לגבי הטעויות שנפלו בהחלטת הוועדה, וזו לגבי הטעויות העומדות בבסיס העתירה. אני רואה לפרט ולהידרש לכל תג ותג בטענות הצדדים, באשר בעיקרו של דבר, העתירה עומדת על שתי רגליים: האחת – מהו המועד שבו נולדה עילת תביעתה של העותרת, שממנו יש למנות את תקופת ההתיישנות; והשניה – האם הודתה טבע בזכותה של העותרת באופן שהביא לאיפוס מירוץ ההתיישנות. נעמוד בקצרה על עיקרי טענותיהם של הצדדים.

תמצית טענות העותרת

5. לגישת העותרת, עילת התביעה של עובד המבקש תמורה בגין אמצאת שירות, מתגבשת במועד שבו מתעוררת אי-הסכמה בינו לבין מעסיקו, ובאין מועד מסוים – במועד סיום העסקתו, שאז מתעורר הצורך בהסדרת תשלום התמורה. העותרת אינה מתכחשת לכך שעובד יכול לפנות לוועדה כבר עם לידתה של אמצאת השירות. ואולם, לשיטת העותרת, ככל שתיעשה פנייה שכזו, הרי שמדובר בפנייה הנעשית טרם לידתה של עילת התביעה הקונקרטית המתחילה את מירוץ תקופת ההתיישנות.

העותרת סבורה כי ההסדר המוצע על ידה מתיישב עם תכליתו של חוק הפטנטים, שנועד לתמרץ פיתוחן של אמצאות גם על ידי עובדים; ועם רצונו של המחוקק לעודד את הצדדים להגיע להסכמה לגבי שיעור התמורה לה יזכה העובד. כל זאת, בראי פער הכוחות שבין העובד למעביד, לנוכח הקושי של העובד לפנות למעביד במהלך תקופת העסקתו בבקשה לקבל תמורה. לטענת העותרת, הקדמת מירוץ ההתיישנות כך שייפתח במהלך העסקתו של העובד, מנוגדת לתכלית זו ועלולה לעודד מעסיקים לשבת בחוסר מעש ולהימנע מהגעה להסכם מול העובד, מתוך מטרה להביא להתיישנות תביעתו. באשר לנקודות הזמן האפשריות שהעלתה הוועדה כחלופות לתחילת מירוץ ההתיישנות, העותרת מצביעה על קשיים המתעוררים לגבי כל אחת מן החלופות, וכן טוענת – במישור העובדתי – כי לפי החלופות המאוחרות בזמן, טרם חלפה תקופת ההתיישנות לגבי חלק מאמצאותיה.

6. טענה נוספת בפי העותרת היא כי טבע הודתה בזכותה המושגית לקבל תמורה בעד אמצאותיה, ואף ביצעה מקצת הזכות, באופן המביא לאיפוס מירוץ ההתיישנות, בהתאם להוראת סעיף 9 לחוק ההתיישנות ולהלכה שנקבעה בע"א 8438/09 רובאב חברה

לנכסים בע"מ נ' אחים דוניץ בע"מ (להלן: עניין רובאב)). לטענת העותרת, "הודאה" זו של טבע באה לידי ביטוי ב"תגמול המיוחד" ששולם לה (המענק האחרון שולם לעותרת בשנת 2012). בנוסף לכך, העותרת טוענת כי תניית הוויתור שנכללה בטיטת הסכם הפרישה שהוצגה לה לפני פרישתה, בה נתבקשה להצהיר כי לא תהיה זכאית לתמלוגים כלשהם, מהווה גם היא הודאה מצד טבע בזכותה לקבל תמורה (טיטה זו הוצגה לה בשנת 2013). לכן, לשיטת העותרת, משעה שחלפו כשנתיים-שלוש בלבד בין "הודיות" אלה של טבע לבין המועד שבו הגישה את בקשתה לוועדה (בשנת 2015), הרי שהבקשה הוגשה בתוך תקופת ההתיישנות.

7. לבסוף, העותרת טוענת כי העלאת טענות של שיהוי והתיישנות על ידי טבע נגועה בחוסר תום לב, שכן העיכוב בהגשת הבקשה לוועדה, ככל שהיה כזה, נבע מהתנהלותה הפגומה של טבע עצמה, שלא יידעה את עובדיה בדבר זכותם לתמורה בעד אמצאותיהם. עוד נטען כי קביעותיה של הוועדה הן תקדימיות, ועל כן יש להחילן באופן פרוספקטיבי בלבד.

תמצית טענות המשיבה

8. לטענת טבע, סעיף 134 לחוק הפטנטים מקנה לעובד זכות לפנות לוועדה לענייני פיצויים ותמלוגים, אך אין הוא מקנה לעובד זכות לקבל תמורה. בהתאם לכך, טבע סבורה כי עילת תביעה מכוח סעיף זה, הן זו המושגית הן זו הקונקרטית, מתגבשת במועד גיבושה של האמצאה, שאז יכול העובד לפנות לוועדה (ובלבד שאין הסכם בין הצדדים). לגישת טבע, זוהי נקודת הזמן בה מתחיל מירון ההתיישנות, באופן המתיישב גם עם תכליותיו של חוק ההתיישנות.

לצד הטעמים התומכים בפרשנותה-שלה, טבע טוענת כי פרשנותה של העותרת אינה מתיישבת עם לשונם של חוק הפטנטים וחוק ההתיישנות, ואף לא עם תכליתם. בין היתר, נטען כי ההסדר המוצע על ידי העותרת מתעלם מהאיזון שקבע המחוקק, ואף יש בו כדי לעודד עובדים להימנע מניסיון להגיע להסכם מול המעביד, ולהמתין לשם כך עד סיום העסקתם. לטענת טבע, הסדר שכזה יחשוף את התעשייה, ובפרט את תעשיית המו"פ, לתביעות של עובדים שתוגשנה שנים ארוכות לאחר גיבושן של אמצאות. כמו כן, טבע טוענת כי פרשנותה של העותרת, ולפיה עילת התביעה תתגבש במועד סיום יחסי העבודה, אין לה אח ורע, אף לא בדיני העבודה. באשר לקשיים עליהם הצביעה העותרת, הטמונים לתפישתה בחלופות שהועלו על ידי הוועדה לגבי מועד תחילת מירון ההתיישנות, טבע סבורה כי אין בקשיים אלו כדי להצדיק את התערבותו של בית משפט

זה. זאת, בפרט בהינתן שהוועדה לא הכריעה בין החלופות. מכל מקום, טבע טוענת כי ההסדר המוצע על ידי העותרת אינו פותר קשיים אלו.

9. בכל הנוגע לטענת העותרת כי טבע הודתה בקיום זכותה או ביצעה מקצתה באופן המביא לאיפוס מירון ההתיישנות, טבע תומכת יתדותיה בקביעת הוועדה, ומפנה להלכה לפיה על הודאה בזכות להיות ברורה ומפורשת. לעצם הטענה, טבע טוענת, בין היתר, כי זכותו של עובד לקבל תמורה בגין אמצאת שירות, יכולה לקום רק מכוח הסכם עם המעביד או מכוח החלטת הוועדה: בהעדר הסכם, יכול העובד לפנות לוועדה כדי שתקבע אם אמנם קמה לו זכות לקבל תמורה; אולם בהתקיים הסכם, תביעתו של העובד הופכת להיות תביעה הסכמית שהמקום לבררה אינו בפני הוועדה. לטענת טבע, בהינתן שהיא לא הודתה בכך שאין הסכם, ממילא אין לומר כי היא הודתה בזכותה של העותרת במובנו של סעיף 9 לחוק ההתיישנות. באשר למענקים ששילמה טבע לעותרת, טבע טוענת כי אלו שולמו לפני משורת הדין, וממילא אין לראותם כביצוע מקצת הזכות או הודאה בקיומה. מה עוד, שלשיתתה של טבע, יש לראותם כתשלומים שנעשו מכוח הסכם, באופן השולל מעיקרא את זכותה של העותרת לפנות לוועדה.

דיון

סמכות בג"ץ לדון בעתירה והיקף התערבותו

10. בטרם נידרש לעתירה גופא, נזכיר בקצרה מושכלות יסוד לגבי היקף התערבותו של בית משפט זה בהחלטות הוועדה. לצורך כך, נעמיד לנגד עינינו את סעיף 111 לחוק הפטנטים שזו לשונו:

סמכות ייחודית של הועדה

111. לא יזדקק בית משפט או בית דין לענין הנתון לסמכותה של הועדה לעניני פיצויים ותמלוגים, וכל החלטה שניתנה על ידי הועדה תהיה סופית.

הצדדים אינם חלוקים על כך שהסמכות הייחודית המוקנית לוועדה והוראת הסופיות הקבועה בסעיף 111, אינן שוללות את סמכותו של בית משפט זה להידרש לעתירות המופנות נגד החלטת הוועדה. בד בבד, חשוב להבהיר את המובן מאליו: סמכותו השיורית של בג"ץ לדון בעתירות נגד החלטות הוועדה, המוקנית לו מכוח סעיף 15(ג) לחוק יסוד: השפיטה, אין פירושה כי בית משפט זה משמש כערכאת ערעור על החלטות הוועדה. נהפוך הוא. זכות הערעור על החלטות הוועדה נשללה על ידי המחוקק,

וסמכותו של בג"ץ לא נועדה לשמש "מעקף" להוראה זו (השוו להוראות אחרות בחוק הפטנטים, המקנות זכות לערער או לערור על החלטות וצווים שונים). אכן, כפי שהבהיר המשנה לנשיאה השופט א' רובינשטיין, התערבותו של בית משפט זה בהחלטות הוועדה היא "מצומצמת ביותר" ושמורה למקרים חריגים (בג"ץ 4353/14 ברזני נ' יסקר בע"מ, בפסקה ג (8.7.2015) (להלן: עניין ברזני)). לכן, ככלל, בית משפט זה לא יידרש לטענות המופנות נגד החלטת הוועדה שהן ערעוריות באופיין.

11. בעניין ברזני הנ"ל, ציין השופט רובינשטיין כי התערבותו של בית משפט זה בהחלטות הוועדה היא מצומצמת "הן נוכח הוראת הסופיות והן נוכח הרכב הוועדה (בראשות שופט – עתה בדימוס – של בית משפט זה ובהשתתפות רשם הפטנטים ואיש אקדמי)" (שם). על שני טעמים אלה ניתן להוסיף טעם נוסף, מהותי, הנעוץ בטיבה של "הזכות" שבעניינה מוסמכת הוועדה לדון. אסביר.

סעיף 132(א) לחוק הפטנטים קובע כי "אמצאה של עובד, שהגיע אליה עקב שירותו ובתקופת שירותו (להלן – אמצאת שירות), תקום לקנין מעבידו, אם אין ביניהם הסכם אחר לענין זה...". בהמשך לכך, סעיף 134 מעגן את זכותו של העובד לפנות לוועדה בבקשה לקבל תגמול על אמצאת השירות:

תמורה בעד אמצאת שירות
134. באין הסכם הקובע אם זכאי העובד לתמורה בעד
אמצאת שירות, ובאיזו מידה ובאילו תנאים, ייקבע הדבר
על ידי הוועדה לעניני פיצויים ותמלוגים שהוקמה לפי פרק
ו'.

עניינו הרואות, כי בהעדר הסכם בין העובד למעביד המסדיר את הנושא, ברירת המחדל לגבי אמצאות שירות היא כי הן שייכות למעביד. מלשון החוק אף משתמע כי עובד שעלה בידו להמציא אמצאת שירות, אינו אוחרו בידו זכות מוקנית לקבל תמלוגים בגין אמצאתו. חלף זאת, פתוחה בפניו הדרך לפנות לוועדה כדי שזו תקבע אם אמנם הוא זכאי לתמלוגים, ואם כן – באיזו מידה ובאלו תנאים. רוצה לומר, שפנייתו של עובד לוועדה בטענה כי הוא זכאי לתמלוגים, אינה מבוססת על זכות קניינית של העובד, ואף לא על זכות חוזית שבידו (שהרי סמכותה של הוועדה לדון בבקשתו נתונה לה "באין הסכם"). זאת ועוד. על פי לשונו של סעיף 134 לחוק והאופן בו פורש, "הזכות" המעוגנת בו אינה זכות סוציאלית בעלת אופי קוגנטי הבאה בגדרי משפט העבודה, אלא זכות דיספוזיטיבית הנתונה להסכמת הצדדים. כך קבעה הוועדה בעניין ברזני, ובית משפט זה הבהיר כי אין הוא רואה להתערב במסקנה זו (שם בפסקה ד; והשוו לרע"א 3564/12 בייר

נ' פלוראליטי בע"מ (בפירוק) בפסקאות 4-6 (1.8.2012) (להלן: עניין בייר) שניתן כחמש שנים לפני עניין ברזני, שם נזכרה האפשרות כי זכותו של עובד לתמלוגים היא חלק ממשפט העבודה המגן, מבלי שבית המשפט הכריע בדבר. פסק הדין הורה על החזרת הדיון לבית משפט של פירוק, לאחר שזה דחה על הסף, בהחלטה לאקונית, בקשה של עובד להתיר לו לנהל נגד החברה הליך בפני הוועדה).

12. על רקע האמור, מתחדדת ההבנה מדוע ראה המחוקק לקבוע כי החלטתה של הוועדה היא סופית. הטעם לכך הוא כי "הזכות" של העובד-הממציא לפי סעיף 134 לחוק היא על פי טיבה זכות "חלשה", שאינה מוקנית לעובד מכוח הדין. ניתן לומר אפוא כי פסיקת הוועדה בשאלה אם להעניק לעובד תגמול אם לאו, קרובה יותר אל הספירה של "לפנים משורת הדין" מאשר אל תחום דל"ת אמותיו של הדין. משכך, ומבלי להמעט מהחשיבות הטמונה במתן תגמול הולם לעובד-הממציא, אין בהכרעתה של הוועדה כדי לקפח זכות שהוקנתה לעובד, ובהתאם לכך נגזר היקפה המצומצם של הביקורת השיפוטית שניתן להפעיל על החלטת הוועדה.

מזווית נוספת, ניתן לומר כי אילו סבר המחוקק שמלכתחילה קנויה לעובד זכות לקבל תמלוגים בגין אמצאת שירות, תהא זו זכות קניינית או זכות מכוח משפט העבודה, מסתמא לא היה סוגר בפניו את הדלת להשיג על החלטת הוועדה. בחירתו של המחוקק ליצור מנגנון שמכוחו יכול העובד לזכות בתגמול חרף העדר זכות שבדין, מסבירה מדוע לצד מנגנון זה נקבעה בחוק הוראת סופיות המבטיחה כי החלטת הוועדה תהיה סופית ובלתי ניתנת לערעור. באספקלריא זו, הלכת אי-ההתערבות של בית משפט זה בהחלטות הוועדה, מקבלת משנה תוקף.

13. להשלמת הדיון בנקודה זו, יצויין כי בהצעת חוק הפטנטים (תיקון מס' 10) התשע"א-2010 (ה"ח הממשלה 541) (להלן: הצעת החוק), הוצע להחליף את ההסדר הנוכחי העוסק באמצאות שירות. בין היתר, הוצע להחליף את המילה "תמורה" בסעיף 134 במילה "הטבה", ולקבוע כי עובד שהמציא אמצאת שירות יהיה זכאי להטבה, וזאת "במטרה לתמרץ אותו להמציא אמצאות ולהודיע עליהן למעבידו" (שם בדברי ההסבר בעמ' 253). עוד הוצע לקבוע כי בהעדר הסכם בין העובד למעביד, גובה ההטבה ייקבע בידי המעביד; ואם יתעורר סכסוך בעניין הנוגע להטבה או ההסכם, הצדדים יהיו רשאים להגיש תובענה בעניין לבית הדין האזורי לעבודה.

מובן כי ההסדר המוצע אינו משקף את הדין הקיים אלא נועד לשנותו. כך או כך, גם לפי ההסדר המוצע, שנועד לשפר את מצבו של העובד ולהקנות לו זכות לקבל "הטבה"

בגין אמצאת שירות, התערבותו של בית משפט זה תוגבל למקרים חריגים העונים על אמות המידה להתערבות בפסקי דין של בית הדין לעבודה, קרי מקום בו נפלה טעות משפטית מהותית או כאשר שיקולי צדק מחייבים זאת (בהתאם להלכה המושרשת שנקבעה בבג"ץ 525/84 חטיב נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד מ(1) 673 (1986)). כך לפי התיקון המוצע, ועל אחת כמה וכמה לפי הדין דהיום, שמכוחו אין בידי העובד זכות קנויה לקבל תמלוגים – שהתערבותו של בית משפט זה תהא מצומצמת.

14. משהבהרנו את נקודת המוצא לגבי סמכותו של בית משפט זה והיקף התערבותו, נציין כי העתירה שלפנינו אינה עוסקת בטיב הקשר בין אמצאת השירות לעבודתה של העותרת או באפשרויות ניצול האמצאה וניצולה בפועל (כלשון סעיף 135 לחוק הפטנטים, המונה מספר גורמים שבהם נדרשת הוועדה להתחשב בבואה להכריע בבקשת העובד לתמלוגים). הדיון בעתירה שלפנינו תחום דיני ההתיישנות, ורובן המכריע של טענות העותרת מצויות במישור המשפטי, אם לגבי מועד תחילת מירון ההתיישנות ואם לגבי תחולתו של סעיף 9 לחוק ההתיישנות. בנסיבות אלו, ובהינתן שעתירות נגד החלטות הוועדה אינן חזון נפרץ, ראינו לנכון להקדיש מילים אחדות לטענות העיקריות העולות מן העתירה, ולו למען חידודה של ההלכה והבהרתה.

מועד לידת עילת התובענה

15. חוק הפטנטים אינו כולל הוראת התיישנות ספציפית הרלוונטית לסוגיה שלפנינו. בנסיבות אלו, אין חולק כי ההכרעה בשאלת ההתיישנות צריכה להיעשות תוך פנייה לדין הכללי, קרי חוק ההתיישנות וההלכות שנקבעו לאורו. הלכות אלו הן ברובן מושרשות היטב, וכך גם הרציונאלים של דיני ההתיישנות, שאוזכרו פעמים רבות בפסיקה. משכך, איננו נדרשים לפרוש אותם מבראשית, ונוכל להתמקד בנקודות הרלוונטיות וליישמן על המקרה שלפנינו. למען בהירות הדברים, אפתח בהצגת סעיפי החוק הרלוונטיים בפרק ח' לחוק הפטנטים, בו מוסדר הנושא של אמצאות שירות.

16. פרק ח' לחוק הפטנטים נפתח בסעיף 131, המטיל על העובד-הממציא חובה אקטיבית להודיע למעביד על דבר האמצאה מיד לאחר המצאתה:

הודעה על אמצאות

131. עובד חייב להודיע למעבידו בכתב על כל אמצאה שהגיע אליה עקב שירותו או בתקופת שירותו, סמוך ככל האפשר לאחר שהמציא אותה, וכן על כל בקשת פטנט שהגיש.

סעיף 132 מסדיר את הזכות הקניינית באמצאה:

אמצאות עקב שירות

132. (א) אמצאה של עובד, שהגיע אליה עקב שירותו ובתקופת שירותו (להלן – אמצאת שירות), תקום לקנין מעבידו, אם אין ביניהם הסכם אחר לענין זה, זולת אם ויתר המעביד על האמצאה תוך ששה חדשים מיום שנמסרה לו ההודעה לפי סעיף 131.

(ב) הודיע העובד בהודעתו לפי סעיף 131 כי בהעדר תשובה נוגדת של המעביד, תוך ששה חדשים מיום מתן הודעת העובד, תקום האמצאה לקנין העובד, ולא נתן המעביד תשובה נוגדת כאמור, לא תקום האמצאה לקנין המעביד.

כפי שעולה מלשונו של סעיף 132(א) וכפי שהוסבר בפסיקה, התנאים הקבועים בו הם תנאים מצטברים. דהיינו, על מנת שאמצאה תיחשב אמצאת שירות, עליה להיות של עובד; שהגיע אליה עקב שירותו; ובתקופת שירותו (ראו, בין היתר, פסק דינו של השופט מ' טלגם בה"פ (מחוזי ת"א) 729/80 דולב נ' אמגר, פ"מ תשמ"ג(1) 99, 101 (1982); פסק דינו של השופט י' ענבר בה"פ (מחוזי ת"א) 37225-02-11 אוריין ש.מ. בע"מ נ' בונה, בפסקה 9 (24.7.2011)).

סעיף 133 לחוק הפטנטים משלים את שתי ההוראות דלעיל וקובע כי אם התעוררה מחלוקת בין העובד למעביד בשאלה אם אמצאה פלונית היא אמנם אמצאת שירות, הם רשאים לפנות לרשם הפטנטים שיכריע בדבר.

17. מעניין להיווכח כי חובת ההודעה של העובד לפי סעיף 131 לחוק, משתרעת על כל אמצאה שהגיע אליה "עקב שירותו או בתקופת שירותו", בעוד שזכותו הקניינית של המעביד לפי סעיף 132(א) לחוק, חלה על אמצאה של עובד שהגיע אליה "עקב שירותו ובתקופת שירותו". מכאן, שחובת ההודעה של העובד כלפי המעביד היא רחבה ומשתרעת גם על אמצאות שאינן אמצאות שירות ואינן קניינו של המעביד (כגון אמצאות שהומצאו בתקופת שירותו של העובד אך לא עקב שירותו). הרחבה זו של חובת ההודעה הגיונה עמה. בהינתן ברירת המחדל ולפיה אמצאת שירות היא קניינו של המעביד, ובהינתן שהמידע הראשוני על דבר גילוי האמצאה מצוי בידי העובד, יש להטיל על האחרון את הנטל ליידע את המעביד על דבר קיום האמצאה, על מנת שהמעביד יוכל לעמוד על זכויותיו. אלמלא כן, יוכל העובד להסתיר מעיני המעביד את דבר קיומה של האמצאה, למשל בתואנה כי היא לא הומצאה עקב שירותו אלא רק בתקופת שירותו, כל זאת מבלי

שלמעביד תינתן הזדמנות לטעון אחרת (אפנה לעניין זה להצעת החוק, שם הוצע להרחיב את תוכן ההודעה שעל העובד למסור למעביד. עוד הוצע לקבוע חזקה לפיה ככל שהאמצאה מצויה בתחום עיסוקו של המעביד, מדובר באמצאת שירות. זאת, על מנת לתמרץ את העובד למסור הודעה למעביד, וכן כדי למנוע מצב שבו מחדלו של העובד במסירת ההודעה יערים קשיים על מעביד המעוניין לברר את זכויותיו ולעמוד עליהן (שם בדברי ההסבר, עמ' 251)).

18. שלושת הסעיפים הבאים בחוק הפטנטים עוסקים בסוגיית התגמול לו זכאי העובד בגין אמצאת השירות. סעיף 134 שציטטנו (בפס' 11 לעיל) קובע כי בהעדר הסכם בין העובד למעביד הקובע "אם זכאי העובד לתמורה בעד אמצאת שירות, ובאיזו מידה ובאילו תנאים", הדבר ייקבע על ידי הוועדה; וסעיף 135 מונה שורה של שיקולים שעל הוועדה להתחשב בהם בבואה לדון בבקשת העובד, כגון טיב הקשר בין אמצאת השירות לעבודת העובד ואפשרויות ניצול האמצאה.

סעיף 136, שכותרתו "עיון שנית", קובע כדלקמן:

136. הועדה לענייני פיצויים ותמלוגים תהא מוסמכת לחזור ולדון בהכרעה לפי סעיף 134, אם לדעתה נשתנו הנסיבות שהיו קיימות בעת מתן ההכרעה והיא נתבקשה לעשות כן; אולם רשאית הועדה לחייב את המבקש בהוצאות, אם לדעתה לא היה מקום לבקשה.

הנה כי כן, החלטתה של הוועדה לגבי זכותו של העובד לתמלוגים היא אמנם "סופית" (כלשון סעיף 111 לחוק) במובן זה שלא ניתן לערער עליה, אולם אין היא בבחינת סוף פסוק, שכן המחוקק יצר מנגנון של "עיון מחדש" בפני הוועדה, שמכוחו ניתן לשוב ולפנות לוועדה אם נשתנו הנסיבות. על חשיבותו של סעיף זה לדיוננו אעמוד בהמשך.

19. ומכאן לדיני ההתיישנות. סעיף 6 לחוק ההתיישנות קובע כי "תקופת ההתיישנות מתחילה ביום שבו נולדה עילת התובענה". כפי שהובהר פעמים רבות בפסיקה, "מירון ההתיישנות מתחיל כאשר התגבש בידי התובע 'כוח תביעה' שפירושו כי לתובע עומדת אפשרות של ממש להגיש תביעה ולזכות בסעד המבוקש אם יעמוד בנטל ההוכחה העובדתית ובנטל המשפטי לביסוס תביעתו" (ראו, בין היתר, ע"א 2919/07 מדינת ישראל - הוועדה לאנרגיה אטומית נ' גיא-ליפל, פ"ד (2) 82, בפסקה 39 והאסמכתאות שם

(2010) (להלן: עניין גיא-ליפול); ע"א 4752/14 נכסי רמת אביב בע"מ נ' עיריית תל אביב, בפסקה 10 והאסמכתאות שם (16.6.2010)).

המושג "כוח תביעה" הוא בעל מספר היבטים, המבטאים את הצורך לעצור את מירון ההתיישנות במצבים שבהם יש לראות את התובע כמי שאין "באפשרותו [...]" להגיש את תביעתו, או שאין זה סביר לצפות ממנו לעשות כן" (דברי השופט (כתוארו אז) א' גרוניס בע"א 7401/00 יחזקאלי נ' גלוסקה, פ"ד נז(1) 289, 311 (2002)). היבט אחד מתייחס לנסיבות הקשורות במאפייניו של התובע עצמו, כגון כאשר מדובר בתובע שהוא קטין או סובל מליקוי נפשי או שכלי (סעיפים 10-11 לחוק ההתיישנות). היבט נוסף מתייחס לנסיבות חיצוניות המונעות את בירור התביעה, כגון כאשר התובע שוהה מחוץ לישראל, בשטח מדינה שמחמת היחסים בינה לבין ישראל הוא לא יכול היה להגיש תביעה (סעיף 14 לחוק ההתיישנות).

היבט שלישי, החשוב לענייננו, מתנה את קיומו של 'כוח תביעה' בכך שהתובע אינו ניצב בפני "מניעה אובייקטיבית להגיש את התובענה וללא צורך להמתין להכרעה שיפוטית קודמת בעניין קשור" (ע"א 7589/13 establishment adoka נ' מכון ויצמן למדע, בפסקה 9 והאסמכתאות שם (8.6.2015) (להלן: עניין אדוקה)). במילים אחרות, לצורך פתיחת מירון ההתיישנות, לא די בכך שהתובע אוחז בידו "זכות תביעה מושגית", אלא יש לוודא כי התובע החזיק גם ב"כוח תביעה מהותי" שאפשר לו להעמיד את עילת התביעה להכרעה בפני הערכאה המתאימה (ע"א 10192/07 פסגת אשדוד הנדסה אזרחית ותשתיות בע"מ נ' חן גל השקעות ומסחר בע"מ, בפסקאות 17-18 והאסמכתאות שם (24.5.2010); ע"א 9128/11 טנוס נ' בולוס ובניו חברה לאירוח ותיירות בע"מ (בפירוק), בפסקאות 12-13 (22.12.2014); עניין אדוקה בפסקאות 9-10; טל חבקין התיישנות 136-134 (2014) (להלן: חבקין)). דוגמה הקרובה לענייננו היא כאשר עובד ומעביד חלוקים ביניהם בשאלה אם אמצאה פלונית היא אמצאת שירות, והם מביאים את הסכסוך להכרעה בפני רשם הפטנטים, בהתאם להוראת סעיף 133 לחוק הפטנטים. במצב זה, הדעת נותנת כי כל עוד לא הכריע רשם הפטנטים כי האמצאה היא אמצאת שירות, אין לצפות מן העובד כי יפנה לוועדה בבקשה לקבל תמלוגים לפי סעיף 134 לחוק (לגישה לפיה העדר 'כוח תביעה' במובן הדיוני, אין בו כדי להשליך על קיומה של עילת התביעה, אלא לכל היותר יש להתחשב בו במסגרת כללי ההשעיה העוצרים או מאריכים את מירון ההתיישנות, ראו ישראל גלעד "עילת התובענה בהתיישנות האזרחית: מושא ההתיישנות, מושגיות מול קונקרטיות וכוח התביעה" שיערי משפט ט 9, 46-47 (2017) (להלן: גלעד)).

20. כזכור, טענת העותרת היא כי מירון ההתיישנות נפתח ביום שבו מתעוררת אי-הסכמה בין העובד למעביד בנוגע לתמלוגים, ולחלופין ביום פרישתו של העובד ממקום העבודה. טענה זו דינה להידחות משורה של טעמים.

ראשית, עמדת העותרת נסתרת מתוכה. כך, מחד גיסא, העותרת מודה כי עובד יכול לפנות לוועדה מכוח סעיף 134 לחוק כבר עם לידתה של אמצאת השירות, וכי פנייה שכזו אינה בגדר תביעה מוקדמת. מאידך גיסא, העותרת סבורה כי פניית העובד לוועדה אין פירושה כי קמה לו עילת תביעה קונקרטית. דא עקא, ששני חלקי הטיעון של העותרת סותרים זה את זה. אם עמדה בפני העובד האפשרות לפנות לוועדה בבקשה לקבל תמלוגים, וזו יכלה להכריע בבקשתו, הרי שיש לראותו כמי שמחזיק בכוח תביעה וכמי שנתגבשה לידו עילת תביעה קונקרטית. בהינתן שאין מחלוקת כי כבר בסמוך לאחר גילוי האמצאה, פתוחה הדרך בפני העובד להביא את בקשתו לקבלת גמול להכרעה בפני הוועדה, הרי שיש בידו כוח תביעה, ובכך נשמעה יריית הפתיחה של מירון ההתיישנות (השוו להתיישנות תביעות נזיקין שלגביהן מירון ההתיישנות אינו נפתח כל עוד לא נתגלה הנזק, אך משנתגלה הנזק אין להמתין לגיבושו מלוא היקפו (ע"א 165/83 בוכריס נ' דויר לעולה בע"מ, פ"ד לח(4) 554, 560 (1984); ע"א 9413/03 אלנקווה נ' הועדה המקומית לתכנון ולבניה, ירושלים, פ"ד סב(4) 525 (2008) (להלן: עניין אלנקווה)).

ודוק: ייתכנו מקרים שבהם שווי התגמול שייפסק לעובד בסמוך לאחר גילוי האמצאה יהא נמוך, וכי בחלוף אי-אלו שנים, הצלחתה המסחרית של האמצאה תצדיק תגמול גבוה יותר. אלא ששינויים בגובה התגמול אינם משליכים על השאלה אימתי נולדה עילת התובענה. על כך יש להוסיף, כי תרופתו של העובד למצב המתואר – שבו הוא סבור כי שינוי הנסיבות מצדיק תגמול גבוה יותר – אינה מצויה בהארכת תקופת ההתיישנות, כי אם בסעיף 136 לחוק, המאפשר לו להגיש לוועדה בקשה לעיון מחדש. רוצה לומר, שהמחוקק היה ער לאפשרות שפנייה לוועדה בסמוך לאחר גילוי האמצאה, עשויה להביא למצבים שבהם התגמול שייפסק לא ישקף נאמנה את שיעור התגמול הראוי. הפתרון שנקבע לצורך כך היה יצירת מנגנון של עיון מחדש, וניתן לראות בכך אינדיקציה נוספת לבחירתו של המחוקק לבחור בפתרון שאינו כרוך בדחיית פתיחת מירון ההתיישנות ביחס לפנייה הראשונית של העובד לוועדה. [הערה: לפי פשט לשונו של סעיף 136 לחוק, גם למעביד יש לכאורה זכות להגיש לוועדה בקשה לעיון מחדש, מקום בו הוא סבור כי שינוי הנסיבות מצדיק שינוי התגמול שנפסק לעובד. בהינתן שנושא זה חורג מענייננו, איני רואה להידרש לכך].

21. העותרת העלתה טענות נוספות לעניין זה. בין היתר, נטען כי אמצאות רבות, בפרט בתחום התרופות, מגיעות לכלל יישום מסחרי רק בחלוף שנים רבות לאחר פיתוחן, ומרביתן כלל אינן שורדות את הליך הפיתוח המוביל לניצול מסחרי. לכן, פעמים רבות תקופת ההתיישנות תחלוף בטרם ניתן יהיה להעריך את התועלת הגלומה באמצאה. עוד נטען כי הסדר לפיו העובד יידרש לפנות תחילה לוועדה בתוך שבע שנים ממועד גיבוש האמצאה (או ממועד הגשת בקשת הפטנט או רישומו), ובהמשך יהיה עליו לפנות לוועדה פעם נוספת בבקשה לעיון מחדש, יוביל להתדיינות כפולה ומיותרת. לבסוף נטען כי לנוכח קיומם של פערי כוחות בין העובד-הממציא למעסיקו, העובד יחשוש לנהל הליך בנוגע לזכאותו לתמלוגים, בייחוד כל עוד לא נתברר הפוטנציאל המסחרי של האמצאה.

22. טענות אלה, הגם שיש בהן טעם, אין בהן כדי להוביל לקבלת עמדת העותרת. אכן, אין לכחד כי ההסדר שנקבע בחוק הפטנטים אינו נטול קשיים לחלוטין, בפרט לגבי אמצאות בתחומים שבהם פער הזמנים בין מועד גיבושן למועד ניצולן המסחרי יכול לארוך שנים ארוכות. ברם, יש להכיר בכך שההסדר בחוק הפטנטים לגבי אמצאות שירות עוסק באמצאות באופן כללי, ואין הוא תפור בהכרח למידותיהן של אמצאות בתחום כזה או אחר. בנוסף, יש לזכור כי תקופת ההתיישנות היא בת שבע שנים, כך שהעובד אינו מחויב לפנות לוועדה מיד עם לידת האמצאה, ויש לו אפשרות להמתין תקופת מה בטרם יעשה כן (בכפוף לכללי השיהוי). גם בכך יש כדי להקלות, ולו במידת מה, את בעיית פער הזמנים, גם אם לא לגבי כל סוגי האמצאות.

טענת העותרת כי ההסדר בחוק עשוי להוביל להתדיינות כפולות, אף היא כאמור אינה נטולת טעם. עם זאת, בסופו של דבר, ההסדר המאפשר "עיון מחדש" נועד להיטיב עם עובדים שהמציאו אמצאות שירות (יהא תחום האמצאה אשר יהא). זאת, שכן הוא מקנה לעובד את האפשרות לעתור להגדלת שיעור התמלוגים שנפסק לטובתו, מבלי להחיל עליו את עקרון סופיות הדיון. על פני הדברים, מדובר בהטבה מרחיקת לכת המאפילה על הקושי הכרוך בניהול התדיינות כפולה. כך או כך, זהו ההסדר שאומץ על ידי המחוקק: פנייה ראשונית לוועדה בתוך תקופת ההתיישנות, תוך מתן אפשרות להגיש בקשה לעיון מחדש לפי סעיף 136. הסדר זה טומן בחובו מעלות וחסרונות, והמחוקק ערך ביניהם את האיזון כפי שמצא לנכון. משכך, אין הצדקה לעקפו באמצעות יישום דיני ההתיישנות כמוצע על ידי העותרת.

23. באשר לטענת העותרת לפערי כוחות בין העובד למעביד ולקושי של העובד לנקוט הליך מול המעביד, הרי שטענה זו אינה ייחודית לבקשות לפסיקת גמול לפי סעיף 134 לחוק הפטנטים, והיא יפה לכל יחסי עובד-מעביד באשר הם. והנה, למרות פערי

כוחות אלו והקושי המובנה של עובדים להגיש תביעות נגד מעסיקיהם, מירון ההתיישנות של תביעות לפי דיני העבודה אינו נדחה למועד סיום יחסי עובד-מעביד. יתרה מכך, לגבי חלק מעילות התביעה הנובעות ממשפט העבודה אף נקבעה תקופת התיישנות קצרה יותר מתקופת שבע השנים החלה ברגיל (ראו לדוגמה: סעיף 17א לחוק הגנת השכר, התשי"ח-1958, הקובע כי תביעה לפיצויי הלנת שכר תוגש "תוך שנה מהיום שבו רואים את השכר כמולן, או תוך 60 ימים מהיום שקיבל העובד את השכר שבו קשור הפיצוי, הכל לפי המוקדם"; סעיף 31 לחוק חופשה שנתית, התשי"א-1951, הקובע תקופת התיישנות של שלוש שנים; סעיף 7א לחוק שכר שווה לעובדת ולעובד, התשנ"ו-1996, הקובע תקופת התיישנות של חמש שנים; וסעיף 14 לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה, התשמ"ח-1988, הקובע תקופת התיישנות של שלוש שנים). באספקלריא זו, ניתן לומר כי הגישה המוצעת על ידי העותרת מבקשת, הלכה למעשה, לשפר את מצבו של ממציא אמצאת שירות לעומת כל "עובד מן השורה" המבקש לעמוד על זכויותיו מכוח משפט העבודה, לרבות זכויותיו הקוגנטיות. גישה שכזו קשה להלום, והיא קשה שבעתיים בהינתן שהזכות לתמלוגים לפי סעיף 134 לחוק הפטנטים אינה זכות סוציאלית קוגנטית, כי אם זכות "חלשה" יותר, כמוסבר לעיל.

זאת ועוד. לפי סעיף 131 לחוק, על העובד חלה חובה למסור למעביד הודעה בדבר גילוי אמצאה אליה הגיע עקב שירותו או בתקופת שירותו, וזאת "סמוך ככל האפשר לאחר שהמציא אותה". העובד אינו יכול אפוא לחמוק מן הצורך לפנות למעסיקו, אף אם הוא סבור כי למעסיק כלל אין זכויות באמצאה. מכאן, ש"חזית" פוטנציאלית בין העובד למעסיקו נפתחת ממילא מיד עם גילוי האמצאה, ולא במקרה קבע המחוקק כי הצדדים רשאים להביאה להכרעה בפני רשם הפטנטים (סעיף 133 לחוק). גם בכך יש כדי להקהות במעט את הקושי של העובד להציף בפני המעביד את נושא התמלוגים, ולפנות, במידת הצורך, בבקשה מתאימה לוועדה.

24. כשל נוסף בעמדת העותרת טמון בקושי ליישב בינה לבין הרציונאליים הניצבים ביסוד דיני ההתיישנות. יש טעם רב בטענה כי דחיית פתיחת מירון ההתיישנות למועד סיום העסקתו של העובד (או למועד שבו יתגלע סכסוך בינו לבין המעביד), תתמרץ עובדים לשקוט על שמריהם ולדחות ככל הניתן את הגשת בקשתם בנושא התמלוגים. מצב זה עלול להוביל לכך שרק בחלוף שנים ארוכות לאחר גיבוש האמצאה, הצדדים ימצאו עצמם מתדיינים לגבי מידת "יזמתו של העובד באמצאה" ו"טיב הקשר בין האמצאה לעבודת העובד" (כלשון סעיף 135 לחוק הפטנטים), בניסיון לקבוע אם אמנם הוא זכאי לתמלוגים, ואם כן באיזה שיעור. מציאות שכזו, צפויה בתורה להוביל לכך שהמעביד-הנתבע-בכוח יאלץ לשמור על ראיותיו לאורך שנים ארוכות. היא אף עשויה

לחייב מעסיקים להקצות משאבים לצורך תשלום תמלוגים עתידיים, באופן שיפגע באינטרס הוודאות שלהם לכלכל את צעדיהם ללא חשש מפני תביעות בגין שנים עברו (על טעמים אלו וטעמים נוספים שבבסיס מוסד ההתיישנות הדיונית, ראו עניין גיא-ליפל בפסקה 30 והאסמכתאות שם). גם מן הטעם הזה יש קושי לקבל את עמדת העותרת.

25. הערה לסיום פרק זה: העותרת טענה, כאמור, כי לא ניתן לצפות מן העובד להגיש בקשה לוועדה בתוך תקופת ההתיישנות. זאת, אם מחמת העובדה שהאמצאה טרם הבשילה לכדי ניצול מסחרי, ואם בשל חולשתו של העובד אל מול מעבידו. בהקשר זה, לא למותר להעיר כי פנייה לוועדה אינה צריכה להיות מוצאו הראשון של העובד, ופתוחה בפניו הדרך לפנות למעביד בבקשה להסדיר את סוגיית התמלוגים באופן מוסכם (נזכיר כי סמכותה של הוועדה לפי סעיף 134 היא בהעדר הסכם בין הצדדים). אמנם, בנסיבות שבהן הפוטנציאל המסחרי של אמצאת השירות לוט בערפל, הסכם התמלוגים ייכרת בתנאים של חוסר ודאות. אך תנאי חוסר ודאות אינם נחלתן של אמצאות שירות בלבד, והם צצים תדיר ביחסים חוזיים. על פי רוב, הפתרון לכך מצוי בעיצוב הולם של תניות החוזה, תוך קביעת תנאים צופי פני עתיד. לחלופין, במצבים שבהם העובד והמעביד סבורים כי טרם בשלה העת להתקשר בהסכם תמלוגים, אין מניעה כי הם יסכימו על הארכת תקופת ההתיישנות, באופן שיותר בפני העובד פתח לפנות לוועדה במועד מאוחר יותר (בהתאם לסעיף 19 לחוק ההתיישנות). רוצה לומר, שהקשיים עליהם הצביעה העותרת אינם בלתי פתירים, ואין צורך לשנות את דיני ההתיישנות כדי "להתאימם" למאטריה של תמלוגים בגין אמצאות שירות.

26. סיכום ביניים: עיון במכלול הוראות פרק ח' לחוק הפטנטים, מוביל למסקנה כי המועד שנקבע בסעיף 131 לחוק הפטנטים, המחייב את העובד למסור למעביד הודעה על דבר קיום האמצאה סמוך ככל האפשר לאחר המצאתה, הוא "העוגן" הפותח את מירון ההתיישנות. במועד זה העובד והמעביד נדרשים להידבר ביניהם ולהתייחס לשאלה אם אמנם מדובר באמצאת שירות; ובנקודת זמן זו פתוחה בפני העובד האפשרות לפנות לוועדה בבקשה לקבל תמלוגים, באופן המצמיח לו "כוח תביעה" ומקים לו עילת תביעה קונקרטית. בנוסף לכך, המחוקק קבע בסעיף 136 לחוק הפטנטים מנגנון משלים של "עיון שנית", המאפשר לקיים דיון מחדש בפני הוועדה בשאלת התמלוגים במקרים של שינוי נסיבות. במנגנון זה יש משום מענה לקושי עליו הצביעה העותרת, לגבי מקרים שבהם חלפו שנים ארוכות בין מועד גילוי האמצאה לבין השלב שבו נתברר פוטנציאל ניצולה המסחרי. בכך מהווה מנגנון "העיון מחדש" מעין משקל נגד למועד המוקדם-כביכול שבו נפתח מירון ההתיישנות.

לנוכח האמור, אין לקבל את עמדתה של העותרת, ולפיה מירון ההתיישנות נפתח במועד סיום העסקתו של העובד או במועד בו נתגלע סכסוך בינו לבין מעסיקו בשאלת התמלוגים. כפי שהוסבר, עמדה זו אינה עולה מהוראות חוק הפטנטים, והיא אף אינה מתיישבת עם דיני ההתיישנות ותכליתם.

הודאה בקיום זכות

27. טענתה החלופית של העותרת היא כי היא המועד שבו נולדה עילת התובענה אשר היא, מירון ההתיישנות במקרה דנן התאפס בשנת 2012, עת שילמה טבע לעותרת תגמול מיוחד. לטענת העותרת, תגמול זה מהווה הודאה מצד טבע בזכותה לקבל תמורה בעד אמצאותיה (בדרך של ביצוע מקצתה), באופן המביא לאיפוס מירון ההתיישנות לפי סעיף 9 לחוק ההתיישנות. כן נטען כי תניית הוויתור שהוצגה לעותרת בטיוטת הסכם הפרישה בשנת 2013, מהווה גם היא הודאה של טבע בזכותה לתמלוגים. הוועדה דחתה כאמור את טענת העותרת, בנימוק כי לגישתה של טבע התגבש הסכם מכללא בינה לבין העותרת לגבי התמורה בגין האמצאות. משכך, קבעה הוועדה, "כל זמן ש[טבע] טוענת שיש בינה לבין [העותרת] הסכם בדבר התמורה, אין היא מודה בזכות [העותרת] לפנות לוועדה, בעוד שלפי טענה זו, נשללת סמכותה של הוועדה" (פס' 68 להחלטה). במילים אחרות: סעיף 134 לחוק הפטנטים המאפשר פנייה לוועדה, חל "באין הסכם" בין העובד למעביד; ובהינתן עמדתה של טבע כי התגבש בינה לבין העותרת הסכם מכללא, ממילא לגישתה של טבע אין סמכות לוועדה, וממילא אין לראותה כמי שהודתה בזכותה של העותרת לפנות לוועדה.

28. בדומה לוועדה, אף אני סבור כי במקרה דנן אין לראות את טבע כמי שהודתה בזכותה של העותרת, ועל כן אין לומר כי מירון ההתיישנות "אותחל מחדש" לפי סעיף 9 לחוק ההתיישנות. עם זאת, אני סבור כי הוועדה שגתה בנימוק שהובילה למסקנה זו. אפרט בקצרה, ואפתח בלשון החוק:

הודאה בקיום זכות

9. הודה הנתבע, בכתב או בפני בית משפט, בין בתוך תקופת ההתיישנות ובין לאחריה, בקיום זכות התובע, תתחיל תקופת ההתיישנות מיום ההודאה; ומעשה שיש בו משום ביצוע מקצת הזכות, דינו כהודאה לענין סעיף זה. בסעיף זה, "הודאה" – למעט הודאה שהיה עמה טיעון התיישנות.

איני מקבל את גישתה של טבע שאומצה על ידי הוועדה, ולפיה על מנת להחיל את סעיף 9 במקרה דנן, היה על טבע להודות בזכותה של העותרת לפנות לוועדה. לטעמי, הזכות הרלוונטית בראי סעיף 134 לחוק הפטנטים, שהודאת הנתבע בקיומה מאתחלת את מירון ההתיישנות, היא זכותו של העובד לתמלוגים בגין אמצאתו (וראו אצל גלעד בעמ' 39-40, הסבור כי יש לפרש את התיבה "זכות" בחוק ההתיישנות כמובן של "הזכות השניונית לסעד". וראו דיונו הביקורתי לגבי האופן בו פורשה תיבה זו בפסיקה, בפרט בפרשת רובאב ובע"א 217/86 שכטר נ' אבמץ בע"מ, פ"ד מד(2) 846 (1990)). ודוק: גם אם אניח, כטענת טבע, כי קיומו של הסכם בין הצדדים בנושא התמלוגים שולל את סמכות הוועדה לדון בבקשת העובד (השוו לעניין בייך בפס' 5), קשה להלום שטענת מעביד בדבר קיומו של הסכם מכללא, די בה כדי לאיין את תוקפה של הודאת המעביד בקיום זכותו של העובד לתמלוגים לפי סעיף 134 לחוק. שאם לא כן, לעולם יוכל המעביד לחזור בו מהודאתו ולשלול את תוקפה למפרע, במחי העלאת טענה בדבר קיומו של הסכם מכללא שנכרת בינו לבין העובד.

במילים אחרות: הודאת המעביד בזכותו של העובד לתמלוגים לחוד, ושאלת סמכותה של הוועדה לדון בבקשתו של העובד לחוד. לעניין הסמכות, ככל שהצדדים לא התקשרו בהסכם לגבי התמורה, אזי הודאת המעביד בזכותו של העובד לתמלוגים תאתחל את מירון ההתיישנות ותאפשר לעובד לפנות לוועדה לפי סעיף 134 לחוק; לעומת זאת, ככל שנכרת הסכם בין הצדדים בנוגע לתמלוגים, אזי הודאת המעביד בזכותו של העובד (שהופרה) תאתחל את מירון ההתיישנות ותאפשר לאחרון לתבוע את זכותו מכוח ההסכם בפני הערכאה המתאימה. החשוב לענייננו, ששאלת הפורום המוסמך לדון בתביעתו של העובד לתמלוגים אינה משליכה על תוקפה של הודאת המעביד.

בנוסף, לא למותר להזכיר כי העלאת טענת סף על ידי המעביד בדבר קיומו של הסכם, אין בה כדי לשלול מן הוועדה את סמכותה לבחון את טענת הסף, שהרי הוועדה "מוסמכת לדון בקיום התנאים המוקדמים לסמכותה-שלה" (עניין בייך, שם). על דרך ההיקש, ניתן לומר כי העלאת טענת סף בדבר קיומו של הסכם מכללא (כבמקרה דנן), אין בה כשלעצמה כדי להפקיע את תוקפה של הודאת המעביד בדבר זכותו של העובד לתמלוגים, ואין בה כדי לחסום את הוועדה מלבחון אם אמנם נכרת הסכם ואם מדובר ב"הודאה בזכות" כמשמעה בסעיף 9 לחוק ההתיישנות.

29. ולטענה לגופה: בהינתן שהזכות הרלוונטית לצורך תחולתו של סעיף 9 לחוק ההתיישנות היא זכותו של העובד לתמלוגים, האם יש בסיס לטענת העותרת כי במקרה דנן טבע הודתה בזכותה או ביצעה מקצתה באופן המביא לאתחול תקופת ההתיישנות?

על שאלה זו יש להשיב בשלילה, שכן בפרשנותה מגלה העותרת פנים שלא כהלכה בהוראת סעיף 9, בהלכת רובאב ובשאלה מה ייחשב ל"הודאה בזכות". אסביר.

30. בפרשת רובאב נדונה באריכות השאלה מהי "הזכות" שהודאת הנתבע בקיומה מביאה לתחולתו של סעיף 9 לחוק ההתיישנות. פסק הדין נסב על הסכם מכר מקרקעין, שבו המוכרות-הנתבעות התחייבו לרשום את הבניין כבית משותף ולאחר מכן לרשום את היחידות על שם הרוכשת-התובעת במרשם המקרקעין, הכל בתוך פרקי זמן מוגדרים. המוכרות לא מילאו אחר התחייבויותיהן אלה, אך הודו בפני הרוכשות בשורה של מכתבים שנשלחו על פני למעלה מעשר שנים, בכך שהן הפרו את התחייבותן לבצע את הרישום, תוך שהן מתחייבות להשלימו. בפסק הדין נדונה השאלה אם הודאות אלו של הנתבעות מהוות "הודאת בזכות" רק ככל שהדבר נוגע לאכיפת החיוב החוזי, או שמא מדובר בהודאה בזכות גם ביחס לתביעת הרוכשת לפיצויים בגין הפרת החוזה.

בפסק הדין נקבע כי לצורך החלת סעיף 9 לחוק ההתיישנות, אין הנתבע נדרש להודות בזכותו הקונקרטית של התובע לסעד מסוים, ודי בכך שיודה בזכותו המושגית של התובע לקיום החוזה:

"[...] הנתבע אינו חייב להודות בזכותו הקונקרטית של התובע לסעד מסוים לצורך סעיף 9 לחוק ההתיישנות, ודי לו שיודה בעובדות המבססות את זכותו הקונקרטית של התובע. כאשר נתבע מודה כי הפר את חוזהו עם התובע, הריהו מודה מניה וביה בזכותו הקונקרטית של התובע לקבל את הסעד בו הוא חפץ, וממילא מודה הוא בעובדות המבססות אותה.

"[...] יש לראות את הודאת המשיבות כהודאה בזכותה המושגית של המערערת לקיום החוזה, על הזכויות הקונקרטיות הנובעות הימנה. משעה שהמשיבות הודו בהפרת החוזה, אין הן יכולות לטעון להתיישנות זכותה של המערערת לתבוע את התרופות והסעדים הנובעים מהפרת החוזה. לשון אחר, אין לומר כי הודאת המשיבות היא 'הודאה לצורך אכיפה בלבד'. זכותו של הנפגע לאכיפה, ביטול והשבה או פיצוי היא אינהרנטית להפרת זכותו החוזית, והנחת היסוד היא כי משעה שהופר החוזה, בידיו הכוח לברור לעצמו את התרופה המתאימה לו ביותר... אשר על כן, כאשר צד לחוזה מודה כי הפר את החוזה – והפרה מוגדרת בסעיף 1 לחוק החוזים (תרופות) כ'מעשה או מחדל שהם בניגוד לחוזה' – יש בכך גם הודאה בכוחו של הנפגע לתבוע כל סעד הנובע מההפרה" (עניין רובאב בפס' 30, ההפניות הושמטו, ההדגשות במקור – י"ע).

הנה כי כן, כאשר מתקיימים יחסים חוזיים בין ראובן לשמעון, וראובן מודה בפני שמעון כי הפר את החוזה, יש לראות בהודאה זו כהודאה בזכותו של שמעון לתבוע את כל הסעדים הקונקרטיים הנובעים מהפרת החוזה. ודוק: כאשר ביחסים חוזיים עסקינן, זכותם הראשונית של הצדדים לקיום החוזה נובעת מהחוזה עצמו. דהיינו, הודאת צד כי הפר את החוזה, מהווה הודאה בכך שהוא לא מילא אחר חיוב שהוטל עליו מלכתחילה. רוצה לומר, שהודאת הנתבע בקיומה של זכות אינה יוצרת את הזכות עצמה, אלא מהדהדת ומאשרת את דבר קיומה.

כך לגבי הודאה בזכות וכך לגבי ביצוע מקצתה: לדוגמה, אילו בעניין רובאב היו המוכרות משלימות את הרישום במרשם המקרקעין לשיעורין באופן חלקי (כגון לגבי חלק מהיחידות), רישום זה היה בבחינת ביצוע מקצת זכותה החוזית של הרוכשת כי כלל היחידות תירשמנה על שמה. ודוק: ביצוע מקצת הזכות יכול לבוא לעולם רק כאשר ישנה זכות מלאה שטרם מומשה. מכאן, שבהעדר חיוב חוזי של המוכרות להשלים את הרישום לגבי כלל הדירות, רישום חלק מן הדירות לא היה משום ביצוע מקצת הזכות.

31. העותרת במקרה שלפנינו קיבלה מידי טבע מענקים שונים (וכן חופשת פרישה בתשלום). בשנת 2003 קיבלה העותרת מכתב מטבע, שבו נאמר כי הוחלט להעניק לה מענק כספי בסכום מסוים בזיקה לתרומתה לפיתוח התרופה מושא האמצאה (נספח 10 לעתירה). בנוסף לכך, בחודש מרץ 2012 קיבלה העותרת מכתב שכותרתו "מענק הערכה לשנת 2011", שבו נאמר כי הוחלט להעניק לה מענק כספי נוסף, "כאות הערכה לתרומתך להישגים בשנת 2011, ובמיוחד לעבודתך החשובה בתחום הפרקינסון בכלל והאזילקט בפרט" (נספח 12 לעתירה). כאמור, טענת העותרת היא כי בהתאם להלכת רובאב, יש לראות במענק שניתן לה בשנת 2012 משום הודאה של טבע בזכותה המושגית לקבל תמלוגים (בדרך של ביצוע מקצת הזכות), ולכן יש למנות את תקופת ההתיישנות ממועד זה. [הערה: המענק הראשון ניתן לעותרת למעלה משבע שנים לפני המועד שבו פנתה לוועדה, כך שאף אם היה מקום לראות בו משום הודאה בזכותה של העותרת – לא היה בכך כדי למנוע את התיישנות התביעה].

32. לא ניתן לקבל את עמדת העותרת, המבטאת פרשנות מוטעית ויישום שגוי של הלכת רובאב. כפי שהוסבר, הודאה בקיום זכות וביצוע מקצת הזכות אינן יוצרות את הזכות. לכן, על מנת לקבוע כי טבע הודתה בקיום זכותה של העותרת (או ביצעה מקצתה), עלינו להתחקות אחר זכותה "המקורית" של העותרת, שמכוחה זכאית העותרת לקבל לידיה סכום נוסף העולה על גובה המענקים שקיבלה. זכות שכזו אינה בנמצא.

העותרת לא הצביעה על מקור כלשהו שמכוחו קמה לה זכות שכזו; וכאשר טבע החליטה להעניק לעותרת את המענק, טבע לא הודתה בזכותה לקבל סכום כלשהו מעבר לכך. בהעדר זכות של העותרת לקבל תמלוגים מעבר לסכום ששולם לה, ממילא אין לראות במענק ששולם משום ביצוע מקצת הזכות. אף לא למותר לציין כי לאורך שנות עבודתה של העותרת, לא הועלתה על ידה טענה כלפי טבע בדבר זכותה לקבל תמלוגים בגין אמצאתה (למצער לא נטען בפנינו כי הדבר נעשה). גם בכך יש כדי להעצים את הקושי לסווג את תשלום המענק כהודאה בזכות, שהרי "בהעדר טענה להפרה – קשה יותר לזהות 'הודאה'" (דבריי בע"א 9111/15 מרגלית ש.א. רכב בע"מ נ' מדינת ישראל בפסקה 12 (31.10.2017)), שנסבו גם הם על סעיף 9 לחוק ההתיישנות).

אם כן, כאשר ראובן משלם לשמעון 100 ₪, אין בתשלום זה כשלעצמו משום הודאה בזכותו של שמעון לקבל 200 ₪. זאת, להבדיל ממצב שבו לשמעון מלכתחילה היתה זכות לקבל 200 ₪ (לפי כל דין או חוזה), שאז תשלום של 100 ₪ יהווה ככלל הודאה בקיומה של הזכות (בדרך של ביצוע מקצתה). ביישום למקרה שלפנינו, אילו היתה טבע שולחת מכתב לעותרת שבו נאמר כי הוחלט לשלם לה מענק בסך מיליון ₪ בגין תרומתה לאמצאה, ולאחר מכן היתה משלמת לעותרת מענק בסך חצי מיליון ₪ בלבד, או-אז ייתכן כי היה מקום לראות בתשלום זה משום ביצוע מקצת הזכות (הסכומים הם לצורך הדוגמה בלבד). ואולם, עצם העובדה שטבע שילמה לעותרת מענק בסך מסוים, אין בה משום הודאה של טבע בזכותה של העותרת לקבל תמלוגים נוספים.

33. דברים אלו מתקשרים לדרישה שנקבעה בפסיקה, ולפיה לצורך אתחול מירון ההתיישנות מכוח סעיף 9, על הודאת הנתבע להיות "מפורשת ומלאה", ולא די בכך שהנתבע יודה בקיום העובדות הנדרשות, אלא עליו להודות גם בקיום הזכות של התובע (ראו, בין היתר: עניין אלנקווה בפסקה 40 והאסמכתאות שם; חבקין, בעמ' 197; ליישום ראו ע"א 6887/03 רזניק נ' ניר שיתופי אגודה ארצית שיתופית להתיישבות, בפסקה 22 (20.7.2010), שם נקבע כי הסכמת המשיבה לפדות מבעלי מניות פרטיים את המניות בשוויין הנומינאלי, אינה מהווה הודאה בזכותם לפדיון המניות בערכן הריאלי; ראו גם רע"א 187/05 נסייד נ' עיריית נצרת עילית, פ"ד סד(1) 215, בפסקה 39 (2010), שם נקבע כי הודאת המבקש בדבר נוסחת החישוב הנכונה לגבי שומת ארנונה, אינה מהווה הודאה מצדו בזכותה של המשיבה להפעיל נוסחה זו כלפיו באופן רטרואקטיבי). באספקלריא זו, ברי כי לא ניתן לראות בעצם תשלום המענק לעותרת משום הודאה "מפורשת ומלאה" מצד טבע בזכותה של העותרת לקבל תמלוגים נוספים. הוא הדין לגבי טענת העותרת כי תניית הוויתור שנכללה בטיוטת הסכם הפרישה שהוצג בפניה, מהווה הודאה בזכותה המושגית לתמלוגים בגין האמצאה. בתנייה זו נתבקשה העותרת להצהיר ולאשר, בין

היתר, כי לא יהיו לה כל דרישות או תביעות בנוגע לזכויות באמצאות שירות, וכי היא לא תהיה זכאית לתמלוגים בקשר לאמצאות אלו (סעיף 2.2 לנספח א' להסכם הפרישה – מוצג 3 לעתירה). תנייה זו אינה כוללת בחובה, ולו בדוחק, כל הודאה "מפורשת ומלאה" בזכות כלשהי של העותרת לתמלוגים. אף מן הטעם הזה אין מנוס מדחיית טענתה של העותרת.

34. טענות נוספות: העותרת הלינה על כך שטבע לא יידעה אותה לגבי זכותה לפנות לוועדה לפי סעיף 134 לחוק הפטנטים. אלא שגם אם אניח כי צודקת העותרת בטענתה, אין בכך כדי להשליך על סוגיית ההתיישנות, ואין בכך כדי לגרוע מזכותה של טבע להעלות טענת התיישנות. כפי שנקבע בדין וכפי שהובהר בפסיקה, דחיית מירון ההתיישנות בשל אי-ידיעה של התובע, מתייחסת למצבים שבהם "נעלמו מן התובע העובדות המהוות את עילת התובענה" (כלשון סעיף 8 לחוק ההתיישנות), להבדיל מגילוי מאוחר של הדין (ראו גם עניין גיא-ליפל, בפסקה 42). לכן, אף שראוי כי מעסיקים יידעו את עובדיהם בדבר זכותם להגיש בקשה לוועדה לפי סעיף 134 לחוק, לא ניתן לומר כי מדובר בתנאי לצורך פתיחת מירון ההתיישנות. טענות נוספות שהעלתה העותרת, בכללן טענות לחוסר תום לב מצדה של טבע; טענות כי טבע לא תגמלה את העותרת כראוי עבור אמצאותיה; וטענות עובדתיות ביחס למועדים שבהם הוגשו בקשות פטנט לגבי חלק מן האמצאות – הן בעיקרן טענות ערעוריות שאין להידרש אליהן בגדרה של עתירה זו.

סוף דבר

35. החלטתה של הוועדה לענייני פיצויים ותמלוגים לפי סעיף 134 לחוק הפטנטים, בה נקבע כי יש לדחות את בקשת העותרת מחמת התיישנות, בדין יסודה. טענות העותרת, הן לגבי מועד לידת עילת התובענה הן לגבי אתחול מירון ההתיישנות לפי סעיף 9 לחוק ההתיישנות, אין להן על מה לסמוך ודינן להידחות.

אשר על כן, אין מקום להתערבותנו בהחלטת הוועדה. בהקשר זה, אני רואה לקבל את טענת העותרת להחלה פרוסקטיבית של פסק הדין. שלא כטענת העותרת, אין מדובר ב"מצב משפטי חדש הגורע מזכויותיהם [של העובדים]", אלא בהבהרת המצב המשפטי הקיים. מכל מקום, לא הונחה כל תשתית לטענה בדבר ההשלכות הצפויות של פסק הדין על ציבור גדול של עובדים ומעסיקים, ודי בכך כדי להביא לדחיית הטענה.

36. סוף דבר, העתירה נדחית.

העותרת תשא בשכר טרחת עורכי דינה של המשיבה בסך 20,000 ₪.

ש ו פ ט

השופט ד' מינץ:

אני מסכים.

ש ו פ ט

השופטת י' וילנר:

אני מסכימה לפסק דינו המקיף והמעניין של חברי, השופט י' עמית.

ש ו פ ט

הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט י' עמית.

ניתן היום, ג' בכסלו התש"ף (1.12.2019).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ש ו פ ט